

Оксана Маркевич
к.і.н., ст.. викладач кафедри спеціальних історичних
дисциплін та правознавства
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Іван Франко як дослідник-славіст

Відзначення ювілеїв є найкращим приводом «пройтися» сторінками життєпису видатних людей та по-новому оцінити їх «геній». Такою постаттю є Іван Франко, творча спадщина якого є джерелом натхнення та джерелами дослідження не одного покоління філософів, політологів, філологів та істориків. Його вважають основоположником українських славістичних досліджень. І. Франко відноситься до плеяди тих дослідників-славістів, які розширили вчення про слов'янство як науку про слов'ян, їх історію, фольклор, літературу, матеріальну і духовну культуру, а не лише мовознавчу дисципліну. Цьому аспекту творчості І. Франка, а також висвітленню славістичного доробку вченого присвячена дана стаття.

На сьогодні в українській історіографії є роботи, в яких віднесено Івана Яковича до плеяди визначних українських вчених-славістів. У 2005 році була захищена докторська дисертація С. А. Капилова «Проблеми історії слов'янських народів в історичній думці України (остання третина XVIII – поч. XX ст.)», де вказувалось на внесок Івана Франка у висвітлення питань польської, болгарської історії, також спогади про відомих дослідників-славістів [3]. С. В. Віднянський у роботі «Славістичні дослідження в інституті історії України НАН України: основні етапи, напрямки і тенденції розвитку» вказав на періоди, які пройшла в своєму розвитку історична славістика: від «слов'янської філології» в спеціальну дисципліну, яка вже включала культуру слов'ян, фольклор, а особливо історію [1]. Прізвище І. Франка серед тих, які зробили такий еволюційних поштовх для всієї славістичної науки.

Захоплення І. Франком слов'янської проблематики пов'язано з його найближчим оточенням, періодом інтенсивного розвитку слов'янознавства та введення його до переліку дисциплін, які викладалися у вищих навчальних закладах, а також історичними та політичними подіями. Кінець XVIII - XIX ст. ознаменувався як період національного Відродження південних і західних слов'ян, інтенсивного розвитку освіти, науки, культури, початок національного самоусвідомлення для болгар, білорусів, словаків, чехів тощо.

Важливий вплив на становлення наукових інтересів Івана Яковича відіграло знайомство та наставництво хорватського вченого Влатрослава Ягича. В 50-томному зібранні творів вміщено вісімнадцять листів Франка до професора [2]. Також чимало робіт присвячено іншим мовознавцям, фольклористам, етнографам. Серед них особливе місце займає Осип Бодянський (Т. 34. «Осип Бодянський») [11], Еміль Коритко (Т. 37. «Еміль Коритко забутий слов'янський етнограф») [6]. Захоплювався він дослідниками за вміння передати національний колорит, показати сутність народу, «розкряти душу», аби побачити саму суть, те що сховане в серці. Не дивно, що Іван Франко писав про О. Бодянського: «...Та є в його віршуванні щось інше, чим ті казки заслуговують на пильну увагу – це національний колорит, який він силкувався надати своїм казкам» [11, с. 439].

Лінгвістичною та етнографічною тематикою не обмежувалися захоплення І.Франка, частину його робіт присвячено історичним студіям, при чому проблематика настільки широка, що не одразу можна узагальнити сферу наукових інтересів, а нею якраз і виступають гострі, політичні питання. Іван Франко є автором робіт, присвячених історії Болгарії, Польщі, Чехії, але це не є великими за обсягом узагальнюючими працями чи багатотомниками, а, швидше, короткі статті про історичні події, які тісно переплітаються з політикою. Такими є «Переслідування богомолів у Болгарії в 1211 р.» [8], «Наш погляд на польське питання» [10], «Польське повстання в Галичині 1846 р.» [13] тощо.

Проблематика історії Болгарії не є великою частиною праць І. Франка. Загалом болгаристикою Франко зацікавився під впливом іншого вченого – М. Драгоманова. Але питання ці стосуються однієї з найгостріших сторінок історії Болгарії – руху богомолів. У своїй праці Іван Якович пробує не стільки викласти причини, привід чи наслідки народного руху, а швидше власне бачення цього питання, спробу спростувати легенди і наблизитись до істини. Він ставить під сумнів деякі положення «Історії болгар» професора Празького та Віденського університету Костянтина Іречека, зокрема те чи справді було видано збірник законів, спрямованих проти богомолів, як болгарський цар розправився з проповідниками та послідовниками вчення [8, с. 553]. При цьому Франко вказує, що деякі відомості про переслідування схожі на імпортовані легенди, ніж на істину [8, с.554].

У пошуках ідентичності народу, з метою доведення його самобутності Іван Франко інколи відходив від принципу достовірності та правдивості. Так трапилося при аналізі «Кроледворського рукопису». Чи здогадувався Іван

Якович про те, що у ХХ столітті чеські дослідники доведуть, що ці пісні є підробками? Мабуть, це не стільки цікавило його при аналізі цієї пам'ятки. Вже з самого початку автор налаштовує на те, що описуватись буде не стільки перебіг подій, і навіть не історичні персонажі, а вказуватиме на те, що в кожного народу повинні бути поетичні твори, які б формували світлий образ предків, підносячи його над всіма іншими [5, с. 27]. Кожен народ повинен мати предмет гордості. Так, пишаються індійці «Махабхаратою», величаються греки поемами Гомера, німці – співами про Нібелунгів, серби – богатирськими думами. Тож Вацлав Ганка створив чотирнадцять пісень, які в період чеського національного Відродження служили для народу одним з доводів про національну самобутність, вказали на довершеність мови тощо. При цьому Франко не стільки захопився творами, що почав доводити важливість не тільки для чехів у їх протистоянні з німцями, а й для всього слов'янського світу.

Сферу зацікавлень Івана Франка становили питання, пов'язанні з ідеєю слов'янської єдності. Цьому присвячено декілька робіт, найгостріші з яких «Католицький панславізм» [7], «Два панславізми» [4], «Нашим «приятелям» [9], «Основи нової слов'янської політики Бакуніна» [12]. Звернення Івана Франка до питання слов'янської єдності вказують на актуальність цієї теми, обговорюваність в широких політичних колах, а також відомими громадськими діячами того. Загострення уваги було пов'язано з не менш важливою датою – святкування 1000-літнього ювілею смерті Св. Мефодія та пишними заходами з цього приводу у Велеграді (колишній столиці Великої Моравії, де жили та проповідували Кирило та Мефодій). Велична дата оживила дискусії щодо ідеї слов'янської єдності під зверхністю Австрії, як то сподівалася католицька церква, чи Росії. Сам Франко виважено підходить до розгляду цієї проблеми, жорстко критикує лише католицький панславізм. На його думку, католики, які втратили минулу могутність у Західній Європі, звертають увагу на Схід, де серед народів позбавлених державності, можуть відшукати прислужників та рабів. Іван Якович зазначив, що католицька церква, підтримана Австрійською владою, шукала односторонців серед чехів. При цьому вона заграла відкрито, з одного боку пророкувала велике майбутнє і запевняла у своїй прихильності, а з іншої – відмовляла в участі у важливих суспільно-політичних питаннях [7].

Не краща ситуація з російським панславізмом, який керується гаслами «Одна слов'янська віра - православна» та «Всі орли слов'янські схилиють голову перед орлом півночі», переслідували шовіністичні ідеї. Іван Франко

говорить, що панславістичних ідей багато, але панславізм польський – засліплений, а російський – самолюбний. Вони лише породжують насилля одного народу над іншим народом. То ж ідея панславізму допоки неможлива. Саме з цією метою він наводить слова Рігера про те, що «Нащо малі дзвони переливати в один великий дзвін? Більше звуків – більше гармонії» [4, с. 437]. На думку Івана Франка всяка концепція слов'янського братерства була і є утопічною, а причина та, що не можливо сформувати єдність народів, коли вони не мають рівноправ'я. Лише після досягнення ідеї рівності і незалежності всіх (!) народів, можна буде говорити про їх майбутню єдність.

Отже, слов'янська проблематика є значною частиною наукового доробку І. Франка. Його у рівній мірі цікавили релігія, культура, народно-пісенна творчість, так і гості політичні питання. Український мислитель виступає багато, як очевидець подій. Так, описуючи панславістські ідеї, він виступає як учасник тих гострих дискусій. Основна ідея його слов'янської тематики полягає в тому, що навіть «малі слов'янські народи», зважаючи на рівень розвитку культури, мови, писемності є самобутніми, а тому заслуговують на рівноправ'я з іншими країнами Західної та Східної Європи.

Список використаної літератури та джерел:

1. Віднянський С. Славістичні дослідження в інституті історії України НАН України: основні етапи, напрямки і тенденції розвитку / С. Віднянський // [електронний ресурс]: Режим доступу: [file:///C:/Users/Оксана/Downloads/Mzu_2015_24_6%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Оксана/Downloads/Mzu_2015_24_6%20(1).pdf)
2. Галик В. Іван Франко і Ватрослав Ягич: історіографія та джерельна база проблеми / В. Галик // Актуальні питання гуманітарних наук. – 2014. – Вип. 8. – С. 4-9.
3. Копилов С. Проблеми історії слов'янських народів в історичній думці України (остання третина XVIII – поч. XX ст.). – Кам. - Под., 2005. – 464 с.
4. Франко І. Два панславізми / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. + додаткові томи. – К. :Наукова думка, 1985. – Т. 46. – С. 435-438.
5. Франко І. Дещо про рукопис Короледворську / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. + додаткові томи. – К. :Наукова думка, 1977. – Т. 10. – С. 27-37.
6. Франко І. Еміль Коритко забутий слов'янський етнограф / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. + додаткові томи. – К. :Наукова думка, 1982. – Т. 37. – С. 500-550.

7. Франко І. Католицький панславізм / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. + додаткові томи. – К. :Наукова думка, 1986. – Т. 45. – С. 69-76.
8. Франко І. Маленькі знахідки із старослов'янської літератури та історії. Переслідування богомолів у Болгарії в 1211 р. / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. + додаткові томи. – К. :Наукова думка, 1982. – Т. 37. – С. 553-554.
9. Франко І. Нашим «приятелям» / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. + додаткові томи. – К. :Наукова думка, 1985. – Т. 46. – С. 438-442.
10. Франко І. Наш погляд на польське питання / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. + додаткові томи. – К. :Наукова думка, 1986. – Т. 45. – С. 204-221.
11. Франко І. Осип Бодяньський / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. + додаткові томи. – К. :Наукова думка, 1981. – Т. 34. – С. 438-446.
12. Франко І. Основи нової слов'янської політики Бакуніна / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. + додаткові томи. – К. :Наукова думка, 1986. – Т. 47. – С. 405-417.
13. Франко І. Польське повстання в Галичині 1846 р. / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти т. + додаткові томи. – К. :Наукова думка, 1985. – Т. 46. – С. 352-415.